

פרקים ממשנתו של הרב יוסף קלצקי

ההלל בפורים

הגמרא במסכת מגילה [דף יד עמוד א] אומרת:

תנו רבנן: ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה.

מאי דרוש? – אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה:

ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה [ביציאת מצרים אמרו שירה על הים - רש"י] – ממיתה לחיים [בהצלה מגזירת להשמיד להרוג ולאבד], לא כל שכן?! –

ושואלת הגמרא: אי הכי, הלל נמי נימא [שהיא שירה – רש"י]?

רב נחמן אמר: קרייתא [של המגילה] זו הלילא!

ויש לעיין, מדוע נחשבת קריאת המגילה כאמירת הלל, והרי אין במגילה דברי שבח והלל להקב"ה כמו שיש בפרקי ההלל או בשירת הים?

נראה לבאר זאת על פי דברי המהר"ל למגילת אסתר, שבכל פרט ופרט כשלעצמו מהמאורעות המתוארים במגילה, אין הוכחה שהקב"ה הוא זה שתיכנן ועשה את כל מה שאירע. אבל צירוף ה"מקרים" המרובים שבמגילה, מוכיח כי הקב"ה הוא המתכנן את כל מה שאירע, והוא המבצע את תכניתו, בכוחו הגדול, וכרצונו.

כי המשתה שעשה אחשורוש, וכן זה שושתי המלכה סירבה לבוא כדבר המלך, הוא דבר היכול לקרות, ואין מכאן ראיה שמאורע זה הוא התחלה של תכנית שהכין הקב"ה, בהקדימו רפואה למכה.

גם בחירתה של אסתר היהודיה למלכה, במקומה של המרשעת ושתי, כמו שנאמר "תחת הסרפד" יעלה הדס, יכול היה להחשב מאורע מקרי. וכמו כן, מזימתם של בגתן ותרש להרעיל את אחשורוש שהתגלתה על ידי מרדכי שהבין בשבעים לשון, גם זה יכול לקרות גם בלי נס ובלי תכנון. וכך גם כל המאורעות הרבים שבמגילה, כל אחד בפני עצמו, יכול להחשב כמקרה ולא כנס.

אך מי שמתבונן בכל סדר המאורעות, החל מהמשתה של אחשורוש, סילוקה של ושתי, בחירתה של אסתר במקומה, וגילוי תכניתם של בגתן ותרש על ידי מרדכי, נוכח כיצד הקב"ה מקדים רפואה למכה.

אפילו המאורעות הרבים שקרו ב"לילה ההוא", אשר נדדה בו שנת המלך, לילה שבו התחיל התהליך של "ונהפוך הוא", הרי כל מאורע בפני עצמו היה יכול להחשב כמקרה. אך צירוף מאורעות כה רבים וכה מפתיעים בלילה אחד, כאשר מצד אחד הכין בו המן את העץ לתלות עליו את מרדכי, ומצד שני באותו הלילה נדדה שנת המלך, ובקריאת ספר הזכרונות נזכר ענין בגתן ותרש, ומרדכי שעדיין לא קיבל שכר על הצלת המלך עד עתה, ובאותו זמן ממש מגיע המן כדי לבקש לתלות את מרדכי, ובשמעו את שאלת המלך מה לעשות "באיש אשר המלך חפץ ביקרו" הוא חושב על עצמו, ומייעץ למלך לתת לו כבוד מלכים, ובמקום זאת מצווה אותו המלך לחלוק כבוד זה למרדכי – הצירוף של כל המאורעות האלו, מוכיח שאין זה אוסף של מקרים, אלא הקב"ה הוא זה שעשה בלילה הזה את תחילת המהלך של "ונהפוך הוא".

וכך גם יתר המאורעות האחרים המתוארים במגילה.

מי שמסוגל לראות את התמונה כולה המופיעה במגילה, באופן בהיר ומעמיק, הרי הוא משתאה ומתפעל ומתמלא רגשי הודאה להקב"ה על האופן הנפלא בו החזיר ה' את עם ישראל אליו, בעשותו נס הצלה **נסתר**, באופן שהוא מורכב מהמון "מקרים גלויים".

אמנם, בפרקי ההלל ובפסוקי שירת הים יש דברים מפורשים של הלל והודיה להקב"ה, והם מבטאים את רגשות הנפש של האומר אותם, אך לעומת זאת, בקריאת המגילה, מביע האדם את רגשות ההלל וההודאה שבקרבו כאשר הוא מבין באמת, באופן בהיר ומעמיק, כיצד עשה הקב"ה את הנס הנפלא, שהיה חבוי מאחרי הפרגוד.

ולכן, אם בשעת הקריאה לא שמע האדם אפילו מילה אחת מקריאת המגילה, הוא לא יצא ידי חובה. כי "קריאתה זו הלילא", וההלל שבקריאת המגילה הוא רק כאשר יודע האדם ומכיר את האמת כולה, בשלמותה, בעומקה, ובצורה המקיפה ביותר.

המהר"ל אומר, שכאשר מחסירים אפילו משהו מהאמת, היא אינה אמת, כמו שכאשר מחסרים אות אחת בלבד מהמילה "אמת", משתנית ה"אמת" ל"מת". והדבר משול למי שרואה בעין אחת, שאמנם הוא רואה את הדבר בדיוק כמות שהוא, אך אין הוא רואה אותו בבהירות המלאה במלוא ההיקף כמו שהיה רואה אותו בשתי עיניו, שאז היה רואה אותו בכל ממדיו.

ונמצינו למדים, שידיעת כל מאורעות המגילה, והבנתם לעומקם, מביאים את האדם להכיר בהכרה בהירה את האמת שבמגילה בשלימות. ואז, נחשבת קריאת המגילה כקריאה של הלל, בכך שמכיר האדם שכל ה"מקרים" הרבים המתוארים שבמגילה, הינם מערכה אחת מורכבת מנסי נסים שעשה הקב"ה לעם ישראל, כדי להשיבם אליו.

עוד כותב **המהר"ל** בהקדמתו לספרו "גבורות השם", בביאור הפסוק "מי ימלל גבורות ה'", ישמיע כל תהלתו", שיש כאן שני ענינים: האחד, מי הוא היכול לרדת לעומק האמיתי של גבורות ה'. והשני, מי הוא היכול לראות בראיה כוללת את כל היקף הפרטים המרובים של גבורות ה', ולהשמיע כל תהלתו.

כי האדם מוגבל בכוחותיו, ואינו מסוגל לרדת עד לעומקם האמיתי של דברים עד הסוף, ולא יכול לעמוד על כל היקפם הנרחב, לפי שהדבר תלוי בכמות רבה של ידיעות ובאיכותן. ולכן אמר הכתוב "מי ימלל גבורות ה'", שרק מי שמסוגל להכיר ולהבין באופן מעמיק ומקיף את כל גבורותיו הרבים של ה', הוא זה שיכול למלל את כל תהלתו.

אך גם מי שאינו מסוגל להשמיע כל תהלתו, צריך להשתדל להבין את מעשי ה', נסיו ונפלאותיו בכל כוח הבנתו, וכאשר תהיה לו הכרה בהירה ומעמיקה בהם, תהלל נפשו את ה', והוא ישמיע בקול את תהלתו.

בקריאת המגילה, כאשר אנו מבינים בהכרה בהירה ומעמיקה את מה שעשה לנו ה', הרי בהירות ההכרה, בהירות האמת המתגלה לפנינו, היא ההלל, גם מבלי שנאמר דברי שבח והודאה.

המסר של פורים הוא: רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום.

עבודת ה' מיוחדת במינה התייחדה לפורים, עבודה שאין לה דומה בשאר ימות השנה, והיא, להגיע למצב של עד דלא ידע!

מהות העבודה הזאת היא, להגיע למסקנה שאמנם "רבות מחשבות בלב איש", שלב האדם מלא מחשבות, תחבולות ותכניות, ונראה לו שהוא המתכנן והוא המבצע את מהלך חייו, וכי בתחבולותיו הוא יצליח לקבוע את גורלו ואת הצלחתו. אך האמת היא, ש"עצת ה' – היא תקום", ובסופו של דבר יווכח האדם, כי לא שכלו ולא תחבולותיו קובעים את גורלו, אלא רק הקב"ה קובע זאת!

המצוה המיוחדת להגיע למצב של חוסר דעה בפורים, היא להמחיש לעצמנו כי מחשבה שאינה מחשבה של תורה, אין לה כל ערך. אנו עושים זאת בפורים, היות וכל המאורע של פורים בא עקב "רבות

מחשבות בלב איש", מחשבות של כלל ישראל שלא היו לפי התורה, ובעקבות הגזירה ונס ההצלה חזר עם ישראל לחשוב כרצון ה', וחדל מלחשוב את "רבות מחשבות בלב איש".

וכך שנינו במסכת מגילה [יא א]:

רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא: [כשהיה רוצה לדרוש בענין איגרת פורים, היה מתחיל לדרוש מקרא זה. רש"י שם י ב]:

[קהלת י] "בעצלתים ימך המקרה, ובשפלות ידים ידלף הבית" – בשביל עצלות שהיה להם לישראל, שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך. ואין מך אלא עני, שנאמר [ויקרא כ"ז] "ואם מך הוא מערכך", ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר [תהלים ק"ד] "המקרה במים עליותיו".

משמעות הדברים היא, כי הסיבה של הגזירה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים", באה עקב מחשבתו של עם ישראל כי אפשר לו לקבוע אורח חיים שאין בו עיסוק בתורה, ומחשבה זאת הביאה להנהגות לא טובות נוספות, כגון ביטול מצוות מילה ותפילין.

דבר זה אנו למדים מדברי חז"ל, הדורשים את דברי הכתוב "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". אמר רב יהודה –

"אורה" – זו תורה. וכן הוא אומר [משלי ו] "כי נר מצוה ותורה אור".

"שמחה" – זה יום טוב, וכן הוא אומר [דברים ט"ז] "ושמחת בחגך".

"ששון" – זו מילה, וכן הוא אומר [תהלים קי"ט] שש אנכי על אמרתך".

"ויקר" – אלו תפילין. וכן הוא אומר [דברים כ"ח] "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

דהיינו, שלפני מאורע הנס של פורים, חשבו היהודים כי אפשר להמנע מלעסוק בתורה, ואף לבטל מצוות מילה והנחת תפילין.

מחשבה זו היתה בנויה על ההנחה כי החיים בגלות פרס ומדי יכולים להיות חיים טובים ושקטים מבלי צורך לעסוק בתורה ולשמור כל מצוותיה.

מחשבתם היתה, שהיהודים קשורים היטב עם הגויים, וכי הם מוזמנים יחד עם כל העמים להשתתף במשתה הנערך בבית המלך.

מחשבה נוספת היתה להם כתוצאה מהמרחב הגדול של מאה עשרים ושבע המדינות שבמלכות אחשורוש. דבר זה נתן להם מקום לחשוב, שגם אם תהיה רדיפה אחר יהודים באחת הארצות, הרי יש להם אפשרויות רבות לעבור למדינות אחרות במלכות אחשורוש.

כאשר באה גזירת המן להשמיד את כל היהודים בכל מדינות אחשורוש, נוכחו היהודים עד כמה אין ערך למחשבותיהם. הם נוכחו לדעת כי שנאת הגויים אליהם נשארה, וכי אין להם מקלט בארצות אחרות, כי הגזירה היתה על כל היהודים אשר בכל מדינות המלך.

הם ראו את אפסות מחשבתם, וכי "עצת ה' – היא תקום". ואז הם קיבלו על עצמם שלא להמשיך לחשוב "רבות מחשבות בלב איש" אלא לעסוק בתורה, כי רק בתורה יש "אורה", רק היא מאירה את מחשבת האדם, ומי שעוסק בה חי את ההרגשה כי רק "עצת ה' היא תקום".

ולכן, המסר של פורים הוא, להבין כי שכלו של האדם לא יעזור לו בחיים אלא אם כן יחשוב האדם בשכלו מחשבות רוחניות של תורה ויראת שמים.

וזה הוא גם המובן בפסוק "ראשית חכמה – יראת ה'". כי כל חכמתו של האדם יכולה לעזור לו רק כאשר היא מבוססת על יראת שמים, ולא כאשר הוא משתמש בחכמתו למטרות גשמיות גרידא.

יראת שמים היא הבסיס לחכמה, אפילו לחכמים גדולים, אפילו חכמים כאלה שיושבים בלשכת הגזית ונמצאים שם כדח להיות מושפעים לטובה מהשיבה ליד מקום המקדש, כיון שאוירה של יראה קיימת במקדש, ולכן לא הוצרכו חכמים לגזור גזירת שבות במקדש, כיון שאוירת היראה שם דיה למנוע את האדם מעבירה, ואין צריך להחמיר שם על גזירת שבות.

כי מי שהוא חכם גדול היושב בסנהדרין הרי הוא צריך לדעת שבעים לשון, וכתוצאה מרוב חכמתו יכול ייצר הרע להטעות ולטעת בו את מידת הגאווה, ולכן, רק כאשר תהיה יראת שמים בלבו, אז תהיה מחשבת חכמתו מחשבה אמיתית, כרצון ה'.

ולכן, ביום קבלת התורה מחדש, ביום פורים, מראים אנו בהנהגה של שמחה עד דלא ידע, כי דעתנו כשלעצמה היא דבר אפסי, ורק יראת שמים ו"עצת ה'" הם הדברים הקובעים את דרך חיינו.

פורים כיום כפורים

האימרה ש"יום כיפורים הוא כ־פורים", טעונה הסבר. כי לכאורה, אין לך ניגוד גדול מהניגוד שבין הנהגת האדם ביום הכיפורים ובין הנהגתו ביום הפורים. שהרי בפורים מצות היום היא באכילה, בשתיה, ובשמחה, ואילו ביום הכיפורים מצות היום היא, בעינוי ממאכל ומשתייה, ובצער ובחרטה על החטאים.

ויתכן לומר, שההשוואה בין יום הפורים ליום הכיפורים היא בכך, שבשני הימים הללו יכול לחוש כל אדם מישראל את גודל אהבת הקב"ה אליו. תחושה זאת, יש בכוחה להעמיד את האדם בדרגה רוחנית גבוהה גם בחלוף הימים הללו, והיא הצד השווה שבין שני הימים הללו.

הנס של פורים הביא את כלל ישראל לקבל את התורה מחדש,

באהבה [כמבואר במסכת שבת], לאחר שבמעמד הר סיני קיבלוה בכפייה [”כפה עליהם הר כגיגית”]. ומבאר המהר”ל, שקבלת התורה מאהבה בימי הפורים היתה, כיון שבני ישראל באותה עת חשו בגודל אהבת הקב”ה אליהם, ומגודל ההתרשמות הזאת הם הגיעו למדרגה גבוהה של אהבת ה’, וביטאו את גודל אהבתם אליו בקבלם מחדש את התורה, באהבה.

גילוי האהבה של הקב”ה היה בכך, שעם ישראל עמד על סף כליה, ”להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים”, וברגע האחרון ניצל עם ישראל מגזירת המן, ולא רק שניצל אלא גם אירע הנס של ”נהפוך הוא”, וכל זה התרחש, כאמור, רק מכח אהבת הקב”ה לעם ישראל. ומשהתגלתה אהבתו לכלל ישראל, הגיע עם ישראל למדרגה הגבוהה של אהבת ה’, בקבלו את התורה מחדש, באהבה.

ולכן, האכילה והשתיה ביום הפורים אינם רק ביטוי של שמחה על ההצלה מהגזירה, אלא הם בעיקר ביטוי של שמחה על הגורם להצלה, שהוא אהבת הקב”ה אלינו. וכל שנה חשים אנו מחדש את אהבתו אלינו, בזוכרנו ובהזכירנו את האהבה שהתגלתה לאבותינו במלוא עוצמתה בימים ההם, בימי הפורים.

גם יום הכיפורים הוא יום אשר בו מתגלית אהבת הקב”ה לעמו. כי בשעה שאדם מישראל מתנתק מגשמיות העולם הזה על ידי תענית מאכילה ושתיה, ומטהר את נפשו מכל חטאותיה, ויודע ”כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם”, הוא חש בנפשו עד כמה הקב”ה אוהב אותו.

תחושה זאת של אהבת ה’ לעם ישראל, מרוממת את האדם מישראל, ומעמידה אותו במדריגה רוחנית גבוהה. כי אדם החי בהרגשה שהקב”ה אוהב אותו, גוברת בקרבו אהבתו אל ה’, והיא משפיעה על כל מהלך חייו.

ביחוד מרשימה את האדם ההכרה באהבת ה’ אותו, כאשר הוא

נמצא בשעה קריטית, כאשר אין לו כל מוצא אחר, ובאותה שעה הוא נוכח כי הקב"ה מושיעו, לא בגלל זכויותיו, אלא רק מחמת שהוא אוהב אותו.

בסיומה של קריעת ים סוף נאמר "ויאמינו בה' ובמשה עבדו". האמונה האמורה כאן משמעותה היא, שעם ישראל הכיר בכך שלא היתה לו זכות עצמית למצב הזה, שהמצרים טובעים והם ניצלים, כי "הללו עובדי עבודה זרה, והללו עובדי עבודה זרה", ורק מחמת אהבת ה' לעמו זכו בני ישראל להנצל, ואת המצרים הוא הטביע. ומשנוכחו בני ישראל באהבת ה' אותם מבלי שתהיה להם זכות, נהייתה אמונתם אמונה ברמה כה גבוהה עד שפתחו ואמרו את שירת הים.

מהות השתיה עד דלא ידע

מצוה מיוחדת יש בפורים שאין לה אח ורע בכל ימות השנה, והיא מצות השתיה.

המהר"ל מסביר מצוה זאת, כיון שבפורים היתה הגזירה גזירה גשמית, על הגוף של בני ישראל [ולא רוחנית כבימי חנוכה], לכן המצוה היא לשמוח באמצעות הגשמיות, השתיה.

ואת המצוה לשתות בפורים "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", ניתן להסביר בשני אופנים:

האחד, שהמושג "עד דלא ידע" הוא "שיעור בשתיה". דהיינו, כאשר מגיע האדם השותה למצב שאינו מסוגל עוד להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, הוא אינו מחוייב לשתות עוד, כי אז אין עוד טעם בשתייתו, כיון שאינו מבחין עוד במהות יום הפורים.

אך יתכן גם לבאר באופן אחר, שזה מצב שצריך האדם להגיע אליו בפורים בלבד.

משמעותו היא, להכיר בכך שיש בעולם טוב מוחלט ורע מוחלט, וכי הטוב המוחלט הוא הניגוד הגמור לרע המוחלט. כך שאם מברכים את מרדכי, שהוא הטוב המוחלט, הרי בברכה זאת עצמה מקללים את המן, שהוא הרע המוחלט. וכן אם מקללים את המן, שהוא הרע המוחלט, בקללה זאת עצמה מברכים את מרדכי, שהוא הטוב המוחלט.

ולכן, המצוה בפורים היא שישתה האדם ויגיע באמצעות השתיה להתרוממות הנפש, עד שיכיר באופן ברור ומוחלט כי אין חילוק בין אמירת "ארור המן" ובין אמירת "ברוך מרדכי", כי בשתי האמירות מבטא האדם את הכרתו ש"ברוך מרדכי" משמעותו היא גם "ארור המן", ו"ארור המן" משמעותו היא גם "ברוך מרדכי".

רעיון דומה מצינו בדברי חז"ל במסכת סנהדרין [סג ב]: אמר רב נחמן: כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה, דשריא.

ומבאר הפחד יצחק, כי איסור הליצנות הוא מחמת הגנות אשר מטביעה הליצנות בנפש המתלוצץ. ובכל זאת, הותרה הליצנות לגבי עבודת כוכבים, מבלי לחשוש שמא תפגע הליצנות בנפש המתלוצץ. וטעמו של דבר, כי המתלוצץ מעבודת כוכבים מביע בכך את רגשות אמונתו בהקב"ה, ונמצא שהתלוצצותו בעבודת כוכבים אינה רק שלילת עבודת כוכבים אלא היא עצמה מהווה ביטוי של הכרזה על מלכות ה'. [והדבר דומה למי שמכריז "ארור המן" בלב שלם, ומבטא בכך גם את "ברוך מרדכי"]. ולכן, אין מקום לחשוש שמא התלוצצות שכזאת תפגום בנפש המתלוצץ.

פורים והמלחמה בעמלק

המלחמה בין ישראל לעמלק, מתמשכת לכל אורך תולדות הימים של עם ישראל.

המלחמה החלה בתחילת הווסדותו של עם ישראל, בזמן שבין קריעת ים סוף ובין קבלת התורה, והיא המשיכה במלחמת שאול בעמלק, וכן בזמן המן האגגי צורר היהודים, והיא עתידה להסתיים רק על ידי מלך המשיח, כאחד משלבי הגאולה.

ויש להתבונן: מה יש בעמלק שגרם לו להיות אויב ה', ולקבל עונש כה חמור, עד כדי כך, שהודיע הקב"ה ש"מלחמה לה' בעמלק מדוד דור", וכי אין השם שלם ואין הכסא שלם – עד שיימחה זכר עמלק מהעולם!?

חז"ל מגלים לנו כמה מתכונות האופי של עמלק, שהם הגורמים לו להיות העם הלוחם בה', ולכן ראוי הוא שיושמד מן העולם, ולא יהיה לו זכר לעתיד לבוא.

תכונה אחת היא, היותו "לץ", אשר לבו אטום מלהכיר במציאות ה' ובהנהגתו.

וכך דורשים חז"ל [בתנחומא פרשת יתרו סימן ג, ג] את הפסוק בספר משלי [יט כה] **"לץ תִּפָּה, וּפְתֵי יַעֲרִים"** – "לץ תכה", זה עמלק, "ופתני יערים", זה יתרו. ורש"י מוסיף ואומר: על מכות פרעה ומלחמת עמלק החכים יתרו, ונתגייר.

חז"ל משווים בין יתרו, שהחכים והכיר במציאות ה' ובהנהגתו כאשר שמע את המכות שהוכה פרעה ועמו בקריעת ים סוף, ובין עמלק, ה"לץ", שהליצנות שלו מנעתו מלהכיר בה', ואף המכה שהוכה במלחמתו הראשונה בישראל לא פקחה את עיניו ולא פתחה את לבו.

אך לא רק יתרו הכיר אז במציאות ה', אלא כל בני האדם הכירו בכך, וכדברי הכתוב בשירת הים, "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען". אלא שיתרו בא ונתגייר, והם המשיכו בגוייתם.

כנגד ההכרה העולמית הזאת בה' ובהנהגתו יצא עמלק להלחם, מכח תכונת הליצנות שבו. ואף את המלחמה בישראל ניהל עמלק תוך שימוש באמצעי ליצנות, כאשר זרק את ערלת המילות כלפי מעלה...

לולי מלחמתו של עמלק, היה העולם כולו מוכן אז להכיר במלכות ה', כפי שהתגלתה בקריעת ים סוף, ולהמשיך בהכרת האמת כי עם ישראל הוא העם נבחר להיות עם ה'. ההכרה הזאת היתה מרוממת את כל העולם, ומשפיעה על רמתו הרוחנית לאורך ימים.

אלא שאת ההכרה הזאת עמעם עמלק במלחמתו בישראל. ויש לעמעום הזה השלכה לכל הדורות הבאים, עד שיימחה שמו של עמלק! כי לאחר מלחמת עמלק בישראל, שוב אין האומות מוכנים להכיר בעם ישראל כעם הנבחר, ולכן אין הם מסוגלים להכיר במלכות ה' ובהנהגתו בצורה אמיתית ונכונה.

חז"ל דימו את מעשהו של עמלק במשל, לאדם שקפץ לאמבטי רותחת, שאף על פי שהוא עצמו נכווה, בכל זאת, הוא גרם בכניסתו לאמבטי הרותחת, שהיא תיראה, כאילו היא צוננת.

דהיינו, מלחמתו של עמלק היתה באמצעות הזלזול, שזו היא מידת הלץ, הנוהג לזלזל בכל דבר נעלה וחשוב. עמלק הצליח בזלזולו בנו לעמעם את ההתרשמות הגדולה של כל האנושות מקריעת ים סוף, וזאת, בעצם יציאתו להלחם בנו. כי על אף שנכשל במלחמתו, הרי עצם גילוי העובדה שיש עם בין העמים שאינו מתרשם מיציאת מצרים ואף מוכן להלחם בעם ישראל, יצרה מצב של זילזול, וזילזול זה הוא אשר צינן ומיעט את ההכרה הרוממה של כל באי עולם במלכות הקב"ה ובהנהגתו.

ולכן, לעתיד לבוא יימחה שם עמלק לגמרי, והם לא יזכו להגיע לרמת ההכרה שיכירו כל יושבי תבל בהקב"ה, כי תכונת הליצנות

שלו, הגורמת לאטימות הלב, אינה מאפשרת לו להגיע להכיר באמת המוחלטת.

תכונה אחרת של עמלק, שגם יסודה הוא בליצנות, היא כשרונו המיוחד של עמלק בלשון הרע.

חז"ל במסכת מגילה [יג ב] אומרים, שלא היה אדם שידע להביע לשון הרע כמו המן, כי כוחו היה בכך שהיה מראה על אדם שהוא כולו רע, ואין בו צד טוב כלל! זה הוא הזילזול הגדול ביותר באדם, כשמגדירים אותו "כולו רע", בלי נקודה אחת טובה.

וכך שנינו במסכת מגילה:

אמר רבא: ליכא דידע לישנא בישא כהמן.

אמר ליה [המן לאחשורוש]: תא ניכלינהו! [הבה נכלה אותם] – אמר ליה [אחשורוש להמן]: מסתפינא מאלהיו, דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי [חושש אני מאלקיו של העם הזה, שלא יעשה לי כמו שעשה לקודמי, כאשר ניסו לכלותם]. – אמר ליה [המן]: ישנו מן המצות [עתה הם "ישנים" מהמצוות, דהיינו, אינם מקיימים אותן, ושוב אין להם הגנה מהקב"ה]. – אמר ליה [אחשורוש להמן]: אית בהו רבנן [יש בהם תלמידי חכמים, המקיימים את המצוות]. – אמר ליה: עם אחד הן [גורל אחד יש לכולם].

[המשיך המן ואמר]: שמא תאמר, קרחה אני עושה במלכותך!? – מפוזרין הם בין העמים. שמא תאמר, אית הנאה מינייהו – מפורד, כפרידה זו שאינה עושה פירות.

ושמא תאמר, איכא מדינתא מינייהו [יש להם מדינה בפני עצמם] – תלמוד לומר "בכל מדינות מלכותך" [הם מפוזרים בכל המדינות, ולא תהיה "קרחה" במלכותך אם יושמדו].

[עוד השמיץ המן, ואמר]: "ודתיהם שונות מכל עם" – דלא אכלי מינן, ולא נסבי מינן, ולא מנסבי לן.

"ואת דתי המלך אינם עשים" – דמפקי לכולא שתא [שהם מבטלים זמנם בכל השנה, בטענת] בשה"י פה"י [רש"י – שבת היום, פסח היום, ואנו אסורים במלאכה].

"ולמלך אין שוה להניחם" – דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות. ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן – זורקו ושותהו. ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן – חובטו בקרקע, ואינו שותהו.

דברי רבא הם תיאור של התייחסותם של המלכות כלפי המלכות. כנגד כל החששות ההגיוניות של אחשורוש כנגד השמדת היהודים, מוצא המן מענה שיקרי ולא מציאותי, אך מתקבל על דעתו של אחשורוש מחמת הזילזול ביהודים, זילזול שגורם לאחשורוש להתייחס ליהודים כאל חסרי כל ערך.

ולאחר הזילזול ביהודים, משתמש המן ברגשות הזילזול בכבודו של אחשורוש, ופורט על רגשות נפשו, בהדגישו שאם המלך אחשורוש יגע בכוסו של יהודי, ישפוך היהודי את המשקה שבתוך בכוס ולא ישתהו, ואילו אם יפול זבוב אל תוך כוסו, הוא יוציא את הזבוב וישתה מן הכוס!

צורה זאת של זילזול, של השפלת האדם באמצעות לשון הרע מחוכמת, היא תכונתו של עמלק. בכוחה של תכונה זאת הוא נלחם ביהודים במשך כל הדורות. גם כאשר אינו נלחם עמנו פיסית, הוא לוחם נגדנו רעיונית, בלשונו הרעה והמזלזלת, בלשון של ליצנות וביזוי.

ולכן, ביום הפורים אנו נוהגים לשלוח מנות איש לרעהו ולתת מתנות לאביונים, כדי לחזק בקרבנו את רגשות האחוה בין אדם לחבירו, ולעקור את הזילזול בזולת [וכפי שמבואר בגמרא במסכת יומא ט ב, שכבר בנשיאי ישראל הופיעה מידת הזילזול, ש"דקרו זה את זה בחרבות שבלשונם"], ולהגביר את ההכרה וההערכה כלפי זולתנו.

רגשות אחוה אלו, הן המחנכות אותנו והמשרישות בלבנו את ההכרה שעלינו להמנע מלשון הרע או מזלזול בבני אדם, אלא עלינו להשתדל להכיר את מעלתם ולהרבות בכבודם. ועל דבר זה, שהוא הניגוד הגמור להנהגתו של עמלק, הצטוונו לנהוג בפורים, היום בו התגברנו על המן העמלקי. כי בהגבירנו את הכרת ערך חברנו אנו מקיימים את מצות מחיית זכר הנהגתו של עמלק.

לאור זאת, מובנים דברי חז"ל, ששנאת חינם, אשר בגללה חרב הבית השני, חמורה בעיני הקב"ה יותר משלשת העבירות החמורות [של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים] שבגללן חרב הבית הראשון. כי שנאת חינם, יסודה הוא באי הכרה בערכו של הזולת, והיא הנהגתו של עמלק. ולכן, כה חמור הוא הדבר כאשר הנהגתו של עמלק נמצאת בישראל!

הקשר בין פורים לפסח

במסכת מגילה [ו' ב], נחלקו תנאים, האם בשנה מעוברת יש לקרוא את המגילה בחודש אדר הראשון כי "אין מעבירין על המצוות", או שיש לקרות את המגילה בחודש אדר השני כי "מסמך גאולה לגאולה עדיף".

ונפסקה ההלכה, שיש לקרות את המגילה בחודש אדר השני, הסמוך לחודש ניסן, כדי לסמוך את גאולת פורים לגאולת פסח.

ומעתה, יש לנו לעמוד על הקשר שבין שתי הגאולות הללו, ולראות כי הן דומות זו לזו בכמה ענינים יסודיים.

הדמיון הראשון והעיקרי, הוא בתוצאה של הגאולה. כי בשתי הגאולות היתה התוצאה דומה – קבלת עול מלכות שמים, שהיא קבלת התורה.

וכך כותב רש"י על הפסוק הראשון בעשרת הדברות [שמות פרק כ] "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" – **כדאי היא הוצאה, שתהיו משועבדים לי!**

ונראה, שכוונת רש"י היא לבאר, שהקב"ה לא הציג את עצמו לפני בני ישראל בתורת "אני ה' אלקיך בורא שמים וארץ", ואף לא בתורת "עושה הנסים והנפלאות בעשר המכות ובקריעת ים סוף", אלא אמר "כדאית היא הוצאה, שתהיו משועבדים לי".

משמעות הדברים היא, שכל המטרה בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה ביציאת מצרים היתה כדי שעם ישראל יזדכך ויטהר, ויגיע למדרגה גבוהה מאד באמונה בה', ומכוחה יהיה ראוי לקבל את התורה, ולהיות משועבד להקב"ה.

והדברים מקבלים תוקף של משמעות, לאור דברי הרמב"ן, שכל הטבע הוא נס נסתר, והוא אף יותר גדול מנס גלוי, וההבדל היחיד שיש בין הנס של זריחת השמש ושקיעתה ובין מה שקרוי בפינו "נס", הוא בכך שאנו קוראים "נס" למאורע חד פעמי בעוד שנסים טבעיים מתרחשים באופן קבוע. ולכן, הקשר שבין ישראל והקב"ה בביטוי "אנכי ה' אלקיך" אינו משום עצם הנסים שעשה הקב"ה, אלא משום הגילוי של הנסים כלפי עם ישראל. כי באמצעות הגילוי של הנס רומם הקב"ה את עם ישראל אל פסגת הזיכור, להיות עם המאמין בה', והראוי לקבל את תורתו.

וכך גם אירע בפורים, וכפי שמבאר המהר"ל בספרו על מגילת אסתר, שכלל ישראל חזר וקיבל על עצמו את התורה **מאהבה**, שהיא דרגה גדולה יותר מקבלת התורה במעמד הר סיני, כתוצאה **מגילוי הנס**, שבכך הראה הקב"ה לעמו את גודל חיבתו.

כי ההכרה באסון שעמד להתרחש אילולי תשועת ה', וההכרה בנס הגדול שעשה להם הקב"ה להצלתם מאהבתו אותם, הראתה לעם ישראל את גודל אהבת הקב"ה אליהם, והיא גרמה לכך שעם

ישראל יזדכך ויגיע למדריגה כה גבוהה של אהבת ה', עד שהוא קיבל עליו מחדש את התורה, באהבה וברצון.

דמיון שני בין גאולת מצרים ובין גאולת פורים הוא במהלך של הגאולה, שתחילתו בצעד הפוך לגמרי מתהליך של גאולה. ובסופו התברר שהצעד ההפוך הוא זה שהביא את הגאולה.

וכך מוצאים אנו ביציאת מצרים, שמבאר רבינו בחיי, שהקב"ה חוזר פעמיים על בקשתו מבני ישראל שישאלו כלי כסף וזהב ושמלות משכניהם, כי בני ישראל ניסו להתחמק ממילוי הבקשה הזאת משום שחששו מהמצרים, שמא ירדפו אחריהם כשיוודע להם שאינם חוזרים למצרים [אחר שלושה ימים], להשיב את כספם וזהבם שנטלו בני ישראל עמהם בתורת שאלה לזמן קצר.

ואכן, הצעד הזה, של שאלת כלי כסף וזהב מהמצרים, נועד על ידי הקב"ה כדי שהמצרים ירדפו אחר בני ישראל, במטרה להטביעם בים סוף!

הצורך במרדף זה אחר בני ישראל לאחר שיצאו ממצרים, מטרתו היתה כפולה:

מצד אחד, להעניש את המצרים בעונש של מידה כנגד מידה [בדבר אשר זדו עליהם], להטביעם במי ים סוף כנגד השלכת ילדי ישראל למי היאור, ולפרסם בכל העולם את הנהגת הבורא בעונש של "מידה כנגד מידה".

ומצד שני, להודיע לבני ישראל כי נכוונתם לציית לדבר ה', לעשות דבר שנראה הפוך מהגיונם [כאמור, לגרום למצרים לרדוף אחריהם בגלל הכסף והזהב], היא זאת שהביאה לישועתם המוחלטת מהמצרים [וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים], וזיכתה אותם לראות את הגילויים הגדולים שבקריעת ים סוף, גילויים שמכוחם הגיעו לדרגה הראויה לקבל את התורה.

נכונות זאת אף גרמה להם לזכות בשלל מצרים, שהיה פי כמה מהרכוש ששאלו בצאתם משם.

וכך היה גם בגאולת פורים. המהלך של מרדכי שקרא ליהודים להמרות את המלך, ולא להשתתף בסעודת אחשוורוש, ושלא השתחווה להמן, היה מהלך שנראה, לכאורה, שהוא סכנה לעם היהודי. אך באמת, רק מכח מהלך זה אירע הנס בפורים, מכח הנהגת ה"איש יהודי", שאמרו עליו חז"ל [אסתר רבה פרשה ו ד"ה ב איש יהודי]: אל תקרי יהודי אלא יחידי.

"איש יחידי", שעשה את המהלך ההפוך, מהלך שרק לכאורה הוא היה סיכון העם היהודי, אבל כיון שמהלך זה היה לפי רצון ה', הרי דוקא מכוחו באה הגאולה.

וגם כאן, היתה מטרה כפולה לגאולה: מצד אחד, היה גילוי של הנהגת העונש של מידה כנגד מידה, "ונהפוך הוא, אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם". ומצד שני, נוכחו היהודים כי הנהגה הפוכה להגיון, כאשר יש בה עשיית רצון ה', לא רק שאינה פוגעת, אלא שהיא זאת המביאה את הישועה.

דמיון שלישי בין גאולת מצרים ובין גאולת פורים, הוא באישיות שהובילה את הגאולה.

בגאולת מצרים, היה משה רבינו השליח להוביל את מהלכי הגאולה, וכך כותב הרמב"ם הלכות יסודי התורה [פרק ח הלכה א]:

משה רבינו, לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה. שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצלילן בתוכו. צרכנו למזון, הוריד לנו את המן. צמאו, בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח, בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות.

ובמה האמינו בו? – במעמד הר סיני, שעניינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים. והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו, ואנו שומעים "משה משה! לך אמור להן כך וכך". וכן הוא אומר "פנים בפנים דבר ה' עמכם". ונאמר "לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת".

ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי? – שנאמר "הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם". מכלל, שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

ומבאר הספורנו, שבני ישראל הגיעו במעמד הר סיני למדרגת הנבואה של משה רבינו [שאינה בגדר מראה בחלום אלא בגדר ראייה ממשית, כאשר הרואה משתמש באותה השעה בחושיו הגשמיים], שהיא מדרגה שלא זכו לה יתר הנביאים, וזאת, כדי שיאמינו בנבואת משה שהיא באופן הזה.

והנה, בשעת הקמת המשכן, היה צריך משה דוקא למשוך אותו בשמן המשחה, כי כדי שיהיה המשכן מוכן להשראת השכינה בו, היה המשכן צריך להתקדש בשמן המשחה על ידי השליח שבחר הקב"ה לגאול את ישראל. רק משה רבינו, בכוח רמתו הרוחנית הגבוהה ומקרבנו הגדולה להקב"ה היה יכול למשוך את המשכן ולקדשו, להשראת השכינה בו.

וכמו כן בגאולת פורים, היה זה מרדכי היהודי, שליחו של הקב"ה לגאול את ישראל, שהוביל את עם ישראל למהלך של גאולה. וחז"ל במסכת מגילה אומרים, שיש רמז למרדכי היהודי מן התורה בפרשת שמן המשחה, לפי שאחד מהסמנים שבשמן המשחה הוא "מר דרור", וכלשון התרגום "מורי דכיא", שהוא סממן טהור, המרמז ל"מרדכי".

מרדכי הוביל את העם היהודי לעשיית תשובה, ומכוחה של התשובה התבטלה הגזירה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים.

פעולתו של מרדכי היהודי להשיב את עם ישראל אל ה' אלקיו, פעולה שהביאה לרמה של קבלת התורה מאהבה, הרי היא דומה לקידוש המשכן בשמן המשחה להשראת השכינה בתוכו על ידי משה רבינו. ולכן, נמצא הרמז של מרדכי בתורה דוקא בפרשת שמן המשחה, ללמד שפועלו של מרדכי בדורו, דומה לפעולתו של משה בדורו.

הדמיון רביעי בין גאולת מצרים ובין גאולת פורים, הוא בקידוש ה' שהיה בשניהם.

מטרת הנסים והנפלאות בעת גאולת מצרים היתה, כדי שידעו ישראל ומצרים, והעולם כולו, כי "אני ה'". וכך גם היה בגאולת פורים, שהגזירה היתה בגלל חילול ה', וביטולה נבע מחמת קידוש ה'.

הגמרא במסכת מגילה [יב א] מביאה:

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם! – אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. –

[אמר להם]: אם כן, [רק היהודים] שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו?! – אמרו לו: אמור אתה! –

אמר להם: מפני דפלחו לצלמא [שהשתחוו לצלם, לדמותו של נבוכדנצר]. דהיינו, שחטאו בעבודה זרה]. –

אמרו לו: [אם כן, שחטאו בחטא כה חמור של עבודה זרה, כיצד הם ניצלו מגזירת האבדון המגיעה להם?] וכי משוא פנים יש בדבר? –

אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים [שלא קיבלו עליהם את

אלהותו, אלא רק השתחוו לו כאילו הם מקבלים את אלהותו, מפני האיום של נבוכדנצר שכל מי שלא ישתחוה לצלמו יומת] – אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים [שלא היתה הגזירה באמת, אלא רק כאילו היא נגזרה, אך בעצם הם לא התחייבו מיתה].

והתוספות במסכת עבודה זרה [ג א] כתבו, וזה לשונם:

אומר רבינו תם, דצלם דנבוכדנצר לאו עבודת כוכבים הוא, אלא אנדרטי עשוי לכבוד המלך. ובהכי ניחא בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם, וניחא נמי הא דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא, ואילו היה עבודת כוכבים ממש, חס ושלום, כי מדאגת שום יסורין שבעולם לא היו משתחווים לצלם.

והיינו הא דפריך פרק מקום שנהגו (פסחים דף נג:): מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש? – פירוש, היה להם להשתחוות לצלם, כיון שלא היה עבודת כוכבים ממש.

ועוד ראייה מפ"ק דמגילה (דף יב.) מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה? מפני שהשתחוו לצלם. הם לא עשו אלא לפנים! ואם היתה עבודת כוכבים, היה להם למסור עצמן על קידוש השם!

הויכוח בין רבי שמעון בר יוחאי ותלמידיו התנהל סביב השאלה מה גרם לגזירה שנגזרה משמים "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים".

גם רבי שמעון בר יוחאי וגם תלמידיו, הבינו כי הסיבה היחידה לכזאת גזירה נוראה היא חילול השם.

אלא שתלמידיו הניחו, שחילול השם שנגרם בהשתתפות בני ישראל בסעודת אחשורוש הוא הסיבה לגזירה. כי היתה זאת סעודה שערך אחשורוש לרגל מלאת שבעים שנה, לפי חשבוננו, לגלות בבל, ובכל

זאת בני ישראל בגלות. ולפי חשבוננו ושיטתו, הרי זאת ראייה שההבטחה שהבטיח ה' לעמו לגאלם מקץ שבעים שנה אינה מתקיימת. ולכן, היה בהשתתפות בני ישראל בסעודה שכזאת, חילול ה', וכל ישראל התחייבו כליה מחמת שהם ערבים זה לזה.

ואילו רבי שמעון בר יוחאי ביאר, שחילול ה' היה בכך שהם נראו כאילו הם משתחווים לעבודה זרה. ואכן, חנניה מישאל ועזריה היו מוכנים להסתכן בנפשם ולא לגרום לחילול ה' בהשתחואה לצלמו של נבוכדנצר, על אף שלא היו עוברים בכך על איסור של עבודה זרה, אך די בכך שכלפי חוץ נראה הדבר כהשתחואה לעבודה זרה.

ולכן, היתה הגזירה על היהודים רק "לפנים", כאילו היא נגזרה, ומכוחה שב עם ישראל לאלקיו, וכדברי חז"ל במסכת מגילה, שגדולה הסרת הטבעת שהסיר אחשורוש מידו ונתנה להמן כדי שיוכל לחתום על הגזירה, יותר מארבעים ושמונה נביאים שקמו לישראל. שהם לא החזירו אותם בתשובה ואילו הסרת הטבעת החזירתם בתשובה, ובכך התקדש שמו של הקב"ה ברבים, כמו שהתקדש שמו ביציאת מצרים.

ומבאר רבי יהונתן אייבשיץ, שתשובה למי שנכשל בחטא של מינות היא תשובה ארעית, כיון שבסופו של דבר, כל מי שנכשל במינות לא תועיל לו תשובה, כי הוא יחזור לסורו, ולכן מוטב שימות מיד, לפני שיחזור לקלקולו. ולכן טענו תלמידי רבי שמעון בר יוחאי, שאם נגזרה הגזירה בגלל שהשתחוו לצלם, לא היה צריך הקב"ה להצילם, כי לא יעמדו בתשובתם.

עבודת ה' בפורים

מהדברים האמורים, יכולים אנו להציב לעצמנו את הדרך המיוחדת של עבודת ה' ביום הפורים.

א. השמחה בפורים, שבאה לביטוי באמצעות השתיה, צריכה לנבוע

מהכרה ברורה באהבת ה' אלינו, הכרה שתגביר בנפשנו את אהבתנו אליו. וכאמור, בזאת שוה יום הפורים ליום הכיפורים, בכך שבשניהם מתגלית אהבת ה' אלינו באופן מיוחד, וגוברת אהבתנו אליו.

ב. כמו כן, צריכים אנו להכיר, כי מחשבות האדם ותחבולותיו אינם כלום, כי רק חשיבה של תורה היא מחשבה, וכל חשיבה אחרת בטילה לחלוטין.

ג. השמחה, הנובעת מאהבת ה', צריכה לרומם ולהביא אותנו לרמה רוחנית כה גבוהה עד שהרושם שלה ימשך גם לאחר שחולף יום הפורים.

ד. יום הפורים הוא יום תיקון המידות בין אדם לחבירו, ובמשלוח המנות יש להתבונן כי חייבים אנו לשרש מקרבנו את מידת הזילזול בזולת [מידה מגונה המושרשת בנו, ושצריך לתקנה]. ובמתנות לאביונים יש לחנך את עצמנו לראות תמיד את צרת הזולת ולהשתדל לעזור לו.

ה. קריאת המגילה נחשבת כאמירת ההלל, כי כאשר שמים לב לכל פרטי המהלכים המתוארים במגילה, מבינים כי הגזירה בפורים ונס ההצלה היו מאת ה', ולא יד המקרה. בהכרה זאת אנו מביעים את רגשות ההודאה והכרת הטוב להקב"ה, כשם שאנו מביעים זאת בקריאת ההלל בשאר המועדים.

לסיכום: יום הפורים הוא יום של עבודת ה' באמצעות השמחה

ביום זה אפשר להגיע לפסגות גבוהות של אהבת ה', שהיא המידה הרוממה ביותר בעבודת ה', ולהטביע את הרישום של רוממות זו גם לימים שלאחר הפורים.

כמו כן, אפשר לזכות ביום גדול זה לתיקון המידות שבין אדם לחבירו.

אך לכל הדברים האלה ניתן להגיע אך ורק כאשר מבינים היטב את מהות היום, ומכינים את עצמנו לקראת העבודה הגדולה ביום הזה!